

Aanvraag provincie Zuid-Holland

Regeling specifieke uitkering Uitvoeringsprogramma Natuur

nr. WJZ/ 21105834

Periode 2021 - 2023

1 Samenvatting

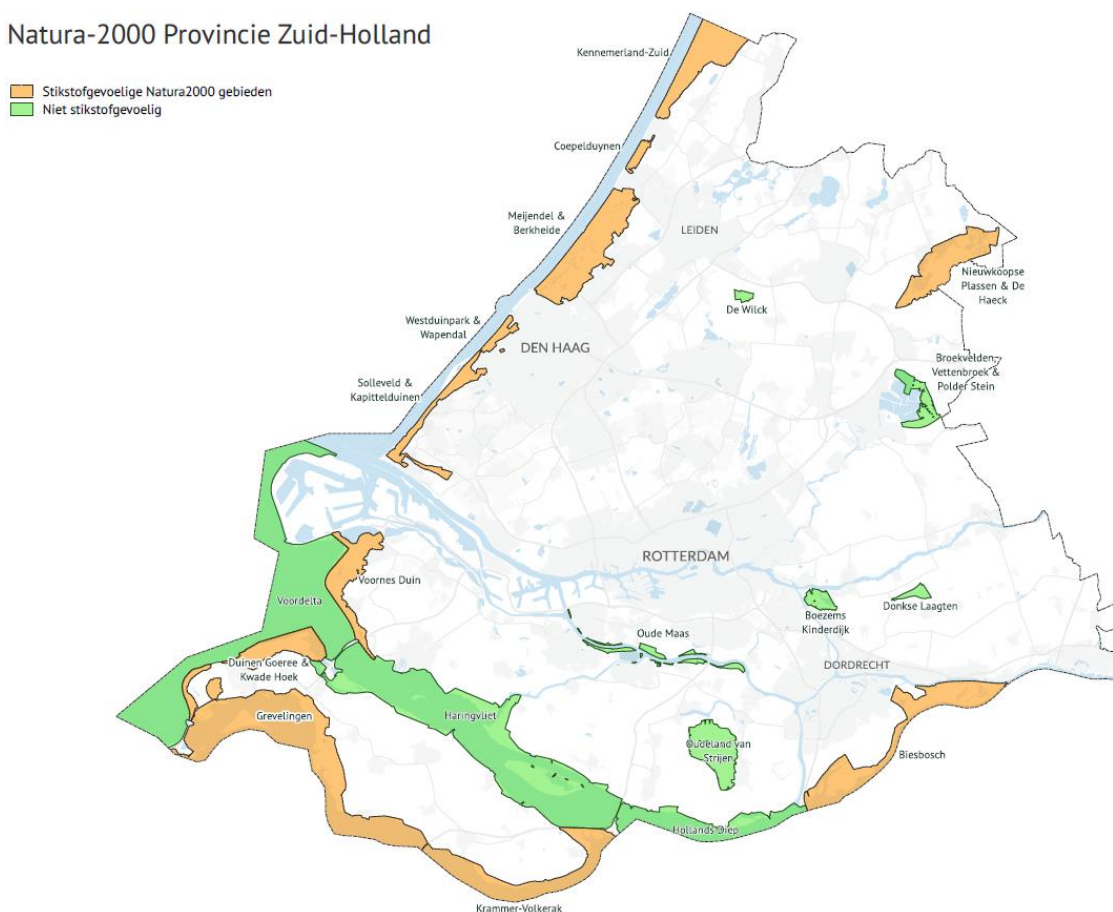
De provincie Zuid-Holland vraagt voor het hierna beschreven Uitvoeringsprogramma Natuur Zuid-Holland 2021-2023 in totaal € 28.350.524,- aan. Deze middelen zullen in de periode 2021-2023 verplicht worden en uiterlijk 2025 uitgegeven zijn.

2 Inleiding

Algemene schets van de Natura 2000-gebieden en doelen

Zuid-Holland kenmerkt zich door een veelheid aan verschillende landschappen. Natura 2000-gebieden zijn gelegen in de duinen, veenplassen en veenweiden, kleigebieden en de delta. Zie de onderstaande figuur voor de indeling en ligging.

Natura-2000 Provincie Zuid-Holland

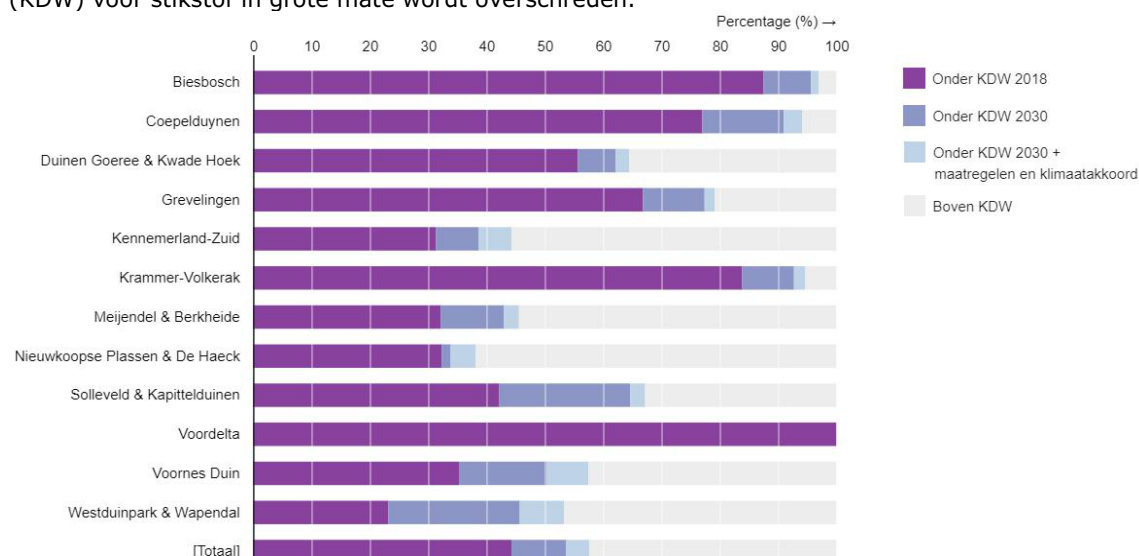
Duinen	Delta	Veenweiden en kleigebieden
Duinen Goeree & Kwade Hoek	Haringvliet	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck
Voornes duin	Krammer-Volkerak	De Wilck
Solleveld & Kapittelduinen	Grevelingen	Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein
Westduinpark & Wapendal	Hollands Diep	Boezems Kinderdijk
Meijndel & Berkheide	Biesbosch	Donkse Laagten
Coepelduynen	Oude Maas	Oudeland van Strijen
Kennemerland-Zuid	Voordelta	

In de duingebieden zijn de instandhoudingsdoelstellingen veelal gericht op duinhabitattypen (zoals grijze duinen, witte duinen, duinbossen en duinvalleien), maar ook op habitatrictijnsoorten en (broed)vogels. Het deltagebied kent langs de kust ook doelstellingen voor duinhabitattypen, naast doelstellingen voor getijdenhabitattypen (slik- en zandplaten, slijkgrasvelden, schorren, zilte pionierbegroeiingen), (kust)broedvogels en niet-broedvogels, zeezoogdieren en andere

habitatrichtlijnsoorten. Meer naar het binnenland zijn de habitats in de delta, zoals slikkige rivieroeveren, ruigten en zomen en vochtige alluviale bossen, minder gevoelig voor stikstof. Uitzondering daarop zijn de glanshaverhooilanden en stroomdalgraslanden in de Biesbosch. Naast doelstellingen voor habitats, broedvogels en niet-broedvogels, kent dit deel van de delta doelstellingen voor (trek)vissen en zoogdieren als de bever en noordse woelmuis. In de veenweiden en kleigebieden kent Zuid-Holland voornamelijk Vogelrichtlijngebieden met doelstellingen voor watervogels, ganzen, smient en kleine zwaan. De Nieuwkoopse Plassen zijn hierop de uitzondering, hier gelden ook doelstellingen voor laagveenhabitats en -soorten, zoals blauwgraslanden, trilvenen, hoogveenbossen, groenknolorchis en zegge-korfslak. Op <https://www.natura2000.nl/gebieden/zuid-holland> zijn per gebied de doelstellingen te zien.

Stikstofproblematiek

Zuid-Holland kent veel (zeer) stikstofgevoelige natuur, waarvan de kritische depositiewaarde (KDW) voor stikstof in grote mate wordt overschreden.

Figuur 1: mate van overbelasting van de Kritische Depositiewaarde (KDW) in de huidige situatie, in 2030 rekening houdend met een autonome daling van de stikstofdepositie en in 2030 rekening houdend met het in april 2020 per kamerbrief aangekondigde rijksmaatregelenpakket. De percentages zijn een benadering en gebaseerd op een grove berekening, vergelijkbaar met de doorrekening die het RIVM heeft verricht voor de effectiviteit van de rijksmaatregelen.

In de duinen komen overwegend stikstofgevoelige habitats voor, met lage KDW's voor bijvoorbeeld kalkrijke (1071 mol/ha/jaar) en kalkarme (714 mol/ha/jaar) grijze duinen. Met de in de 'structurele aanpak' door het Rijk aangekondigde maatregelen wordt in de duingebieden maar een beperkte reductie van de stikstofdepositie bereikt: er blijft op grote schaal sprake van overbelasting met stikstof, waardoor knelpunten voor natuur en vergunningverlening blijven bestaan. Naast vermessing en daarmee gepaarde verzuuring is vooral het verzurende effect van stikstofdepositie een lastig beheersbaar probleem in de duinen, met name op locaties waar geen of beperkt kalkrijk zand kan instuiven. Het einde van de effectiviteit van symptoombestrijding zoals plaggen komt in zicht. Sommige maatregelen, die onder een normale depositielast juist bijdragen aan natuurherstel, worden nu achterwege gelaten omdat ze onder de huidige hoge depositielast averechts werken. Deze maatregelen zullen niet worden uitgevoerd. De maatregelen die in het kader van deze aanvraag worden voorgesteld, zijn allemaal maatregelen die nodig zijn om verdere teruggang van de habitatkwaliteit te voorkomen, ook al blijft stikstof voorlopig nog een probleem. Het betreffen zogezegd allemaal 'geen-spijt maatregelen'. Waarbij deze wellicht nog wel het

karakter hebben van 'dweilen met de kraan open', maar het gaat dan vooral om het voorkomen van een te grote teruggang in natuurkwaliteit zolang de kraan nog open staat.

In het veenweiden- en veenplassengebied is in Zuid-Holland slechts één gebied onder de Habitatrictlijn aangewezen, te weten Nieuwkoopse Plassen & De Haeck. Ook hier bevinden zich (zeer) stikstofgevoelige habitats, zoals blauwgraslanden (KDW 1071 mol/ha/jaar), vochtige heiden (KDW 786 mol/ha/jaar) en veenmosrietlanden (KDW 714 mol/ha/jaar). Hoewel het een laagveengebied betreft, dat van oorsprong laag in de omgeving lag en gevoed werd door basenrijk kwelwater, heeft het landgebruik en peilbeheer in de omgeving tot flinke bodemdaling geleid, waardoor de Nieuwkoopse Plassen nu meters hoger ligt dan de omgeving. Het gebied wordt nu gevoed door boezemwater in plaats van de oorspronkelijke kwel, wat kwaliteit van het (boezem)water een belangrijke factor maakt in het gebiedsbeheer. Daarom worden er, naast maatregelen die direct ingrijpen op het habitattype zelf, ook maatregelen voorgesteld die een positief effect op de waterkwaliteit hebben.

Het Zuid-Hollandse deltagebied kent drie Natura 2000-gebieden waar de stikstofdepositie lokaal hoger is dan de KDW van de daar aanwezige habitattypen. De mate van overschrijding is in deze gebieden (Biesbosch, Krammer-Volkerak en Grevelingen) beperkt. In Grevelingen en Krammer-Volkerak lijden vooral de daar aanwezige duinhabitattypen onder teveel stikstof, maar ook de broedhabitats voor kustbroedvogels met instandhoudingsdoelstellingen. In de Biesbosch zijn het vooral de stroomdalgraslanden en glanshaverhooilanden die kwetsbaar zijn voor een teveel aan stikstof. Daarnaast bestaan er lokaal knelpunten in de hydrologische situatie waardoor verschillende (stikstof)gevoelige habitattypen en -soorten verder onder druk staan.

Andere knelpunten voor het behalen van de gunstige staat van instandhouding (GSvI)

Stikstofdepositie is een van de grootste bedreigingen voor de natuurkwaliteit in de Zuid-Hollandse Natura 2000-gebieden, maar is niet het enige knelpunt voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. Zo is het in de duinen belangrijk dat er sprake is van voldoende dynamiek, zoals stuivend zand en een goede waterhuishouding. In heel Zuid-Holland zijn een goede connectiviteit tussen gebieden en het beheersen van exoten en verstoring door recreatie van belang. In de laagveengebieden zijn een goede waterhuishouding en -kwaliteit essentieel.

3. Uitvoeringsprogramma Zuid-Holland 2021-2023

In nauwe samenwerking met de terreinbeherende organisaties zijn in Zuid-Holland maatregelen verkend die passen binnen het in het Bestuurlijk Overleg tussen de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de provincies vastgestelde landelijke Uitvoeringsprogramma Natuur, en die passen binnen scope van de Regeling specifieke uitkering Uitvoeringsprogramma Natuur voor de periode 2021-2023. Uit de verkenning is naar voren gekomen dat er in alle stikstofoverbelaste Natura 2000-gebieden maatregelen nodig zijn en uitgevoerd kunnen worden. Daarnaast zijn er ook maatregelen naar voren gekomen die noodzakelijk zijn om de doelstellingen uit de Vogel- en Habitatrichtlijnen te halen, hoewel ze niet specifiek gericht zijn op overbelaste Natura 2000-gebieden. Denk aan bijvoorbeeld maatregelen gericht op weidevogels. Omdat deze maatregelen verder af staan van de focus op stikstofoverbelaste natuurgebieden, hebben ze een lagere prioriteit gekregen en worden ze in deze aanvraag benoemd als reservemaatregel voor wanneer er bij maatregelen met een hoge prioriteit onderbesteding dreigt.

3.1 De gebieden

Het voorgaande maakt dat in de volgende Natura 2000-gebieden met prioriteit ingezet wordt op natuurherstel:

Kuststreek

- Duinen Goeree & Kwade Hoek
- Voornes duin
- Solleveld & Kapittelduinen
- Westduinpark & Wapendal
- Meijndel & Berkheide
- Coepelduynen
- Kennemerland-Zuid

Delta

- Krammer-Volkerak
- Grevelingen
- Biesbosch

Veenweiden-/ Veenplassengebied

- Nieuwkoopse Plassen & De Haeck
- Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein

Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein is niet zozeer aangemerkt als een stikstofoverbelast natuurgebied, maar in verband met de maatregelen gericht op de instandhouding van de kievitsbloem is dit gebied wel als prioritair aangemerkt.

Voor de gebieden Haringvliet, Hollands Diep, De Wilck en Oudeland van Strijen zijn in deze aanvraag maatregelen beschreven die op de zogenaamde reservelijst staan.

3.2 Beschrijving maatregelen

Hieronder volgt een beschrijving van het type maatregelen en de doelen, die per gebied in deze periode worden genomen. Hiervoor is de indeling in de 3 hoofdgebieden aangehouden: Kuststreek, Delta en Veenweiden-/ Veenplassengebied. Waar nodig wordt er bij maatregelen het betreffende Natura 2000-gebied genoemd.

In zijn algemeenheid zijn er gronden in eigendom van natuurbeheerders die nog in reguliere pacht worden uitgegeven. Reguliere pacht kent een continuatierecht voor de pachter. Daarnaast betekent reguliere pacht ook vaak reguliere agrarische activiteiten die negatief uitwerken op de natuurkwaliteit. De kosten voor de beëindiging hiervan, die niet eenzijdig kan worden afgedwongen, kunnen niet vanuit het Natuurpactbudget worden gedekt. Zodoende worden ook deze kosten meegenomen in het Uitvoeringsprogramma Natuur Zuid-Holland.

3.2.1 Kuststreek

In de duingebieden zal worden gewerkt aan het conserveren van kwetsbare duintypen tot de uitstoot meer significant kan dalen. Op dit moment is een versneld dichtgroeien van de duinen zichtbaar, waardoor noodzakelijke dynamiek verdwijnt en kwetsbare habitattypen onder druk staan. Maatregelen zijn primair gericht op robuuste natuur en connectiviteit, waarbij in zijn algemeenheid gedacht kan worden aan omvang (bufferzones), dynamiek, waterhuishouding, ecologische verbindingen, stikstofbelasting en exoten. Voor de fase van deze aanvraag geldt dat de maatregelen eveneens gericht zijn op het conserveren van de habitats.

Meer concreet betekent dit dat op verschillende plaatsen extra beheer wordt ingezet om overmatige vegetatiegroei te verwijderen, bovenop het 'standaard' natuurbeheer dat via de SNL wordt vergoed. Het intensievere beheer bestaat uit het verwijderen van overmatige opslag van vegetatie, tegengaan van vergrassing van duinheide, opschonen van natte duinvalleien en poelen en extra verschrallingsbeheer. Daarnaast worden op dit moment verschillende habitattypen verdrongen door invasieve exoten. Het gaat om onder andere Japanse duizendknoop, rimpelroos, bamboe, Amerikaanse vogelkers en sneeuwbes, die verspreid door de gehele kuststreek voorkomen. Er zal intensief op worden ingezet om deze te verwijderen. Voorgaande maatregelen zijn in alle duingebieden in Zuid-Holland voorzien. Daarnaast zullen in Langeveld (Natura 2000-gebied Kennemerland-Zuid) experimenten en onderzoeken uitgevoerd worden om de effectiviteit van de aanpak van exoten te verhogen, rekening houdend met de invloed van de overpopulatie damherten. Ervaring met eerder getroffen maatregelen heeft aan het licht gebracht dat meer kennis nodig is om de maatregel optimaler in te kunnen zetten. Met betrekking tot de lastige bestrijding van rimpelroos en Japanse duizendknoop zal ook nader onderzoek gedaan worden naar de effectiviteit van bestrijdingsmethoden in Solleveld & Kapittelduinen. In zijn algemeenheid zullen in bostypen gebiedsvreemde boomsoorten zoals de esdoorn aangepakt worden. In Kennemerland-Zuid wordt ca. 12 ha naaldbos omgevormd naar grijs duin en natte duinvallei, waarmee het areaal kwalificerende habitats toeneemt en tegelijkertijd de invloed van de bomen op vochtbalans in de bodem verminderd wordt.

Het terugbrengen van de dynamiek in de duinen is van belang voor het systeemherstel van de kusthabitattypen. Er zullen in Voornes duin kleinschalige verstuingen op gang gebracht worden en

in de zeereep zal kalkrijk en voedselarm zand worden aangebracht. Door de gehele kuststreek zal ten gunste van het type grijs duin duinstruweel omgevormd worden. Voorts bestaan er concrete kansen om in de binnenduinrandzones grijs duin, natte duinvallei en binnenduinrandbos aan te leggen. Aan de binnenduinrandzone bij Voornes duin zijn er concrete kansen om na een versnelde aankoop van NNN-gebied deze optimaal in te richten waarbij er zowel nieuw areaal aan habitattypen zoals natte duinvallei als wel mogelijkheden om de hydrologische situatie te verbeteren. In het gebied Groene Strand van het Voornes duin zal het habitat voor de noordse woelmuis worden verbeterd door hydrologische aanpassingen en het verwijderen van struweel.

In de Coepelduynen bestaat er de kans om een voormalige vuilstort te saneren en vervolgens in te richten ten gunste van kusthabitattypen. In de periode 2021-2023 dienen verschillende zaken nader onderzocht en verkend te worden en kan een start gemaakt worden met de uitvoering. In het gebied Berkheide zal gestart worden met verschillende projecten om de habitats natte duinvallei en grijs duin in oppervlakte uit te breiden met respectievelijk 1 en 2 ha. Er zullen verder ook voorbereidingen worden getroffen om in de binnenduinrandzone de habitats grijze duinen en vochtige duinvallei met ca. 3 ha uit te breiden en om in het aangrenzende NNN-gebied een landschapspark aan te leggen met uitbreiding van het habitat binnenduinrandbos (2 ha) dat tevens een bufferfunctie voor het Natura 2000-gebied vervult (stikstof en recreatie). De fysieke uitvoering zal in de tweede fase plaatsvinden.

Er zijn daarnaast verschillende kansrijke mogelijkheden om overgangs- en buffergebieden te realiseren. Het overgrote deel van de kansen zullen na 2023 kunnen worden ingevuld, er zijn echter al een paar mogelijkheden die deze eerste fase al in gang gezet kunnen worden. Concreet zal er nabij Meijendel & Berkheide / Solleveld & Kapittelduinen, mede vanuit het Nationaal Park Hollandse Duinen, gestart worden met de voorbereidingen voor kwaliteitsverbetering van habitats in de rand van het Natura 2000-gebied maar ook voor een bufferzone rond Den Haag en de locatie Valkenburg waarmee de natuurkwaliteit en de bufferfunctie ten behoeve van het Natura 2000-gebied vergroot kan worden. Hiermee wordt de robuustheid van het Natura 2000-gebied vergroot, zowel door uitbreiding areaal, betere verbinding met omgeving en buffering tegen stikstof en recreatie. Nabij de Duinen van Goeree en Kwade hoek is er een mogelijkheid om zowel binnen als net buiten het gebied grond aan te kopen en vervolgens in te richten waarmee er een verbetering in de hydrologische situatie kan worden gerealiseerd en het gebied verder versterkt kan worden. Zoals eerder gezegd zullen deze maatregelen naar alle waarschijnlijkheid doorlopen tot in de tweede fase van Programma Natuur.

3.2.2 Zuid-Hollandse delta

De Zuid-Hollandse deltagebieden kennen vanwege de hoge stikstofdepositie een versnelde verzuivering. Naast dat dit een directe negatieve invloed heeft op het areaal en kwaliteit van habitattypen zoals natte duinvalleien, vermindert het ook de geschiktheid als broedbiotoop voor meerdere Vogelrichtlijnsoorten. Een intensivering van het beheer gericht op het verwijderen van overmatige opslag van vegetatie en extra verschalingsbeheer is noodzakelijk, alsmede de bestrijding van invasieve exoten.

Op verschillende plekken in het gebied de Grevelingen is een intensivering van het beheer niet voldoende en wordt de kwaliteitsimpuls van bestaande habitattypen, zoals natte duinvalleien en overgangszones van zoet naar zout, bereikt door inrichtingsmaatregelen en het projectmatig verwijderen van struweel. Daarnaast zijn er plekken op de Slikken van Flakkee waar afkalving van

oevers moet worden tegengegaan als maatregel tegen het verlies aan habitattypen zilte pionier begroeiingen en zilte graslanden. Specifieke aandacht is er in deze regio voor de broedbiotoop van verschillende kustbroedvogels. De broedbiotoop van deze soorten is vaak een kale, enigszins dynamische zand-/ schelpzone. Deze groeien mede door de stikstofbelasting snel dicht. Het herstellen van bestaande broedvogeleilanden en het creëren van nieuwe broedplaatsen in de Grevelingen en het Krammer-Volkerak maakt onderdeel uit van het Zuid-Hollandse Programma Natuur. Dit geldt overigens ook voor het Haringvliet. In de Voordelta zullen mogelijkheden voor broedlocaties kustbroedvogels worden onderzocht.

Ten behoeve van natte duinvalleien, zilte graslanden en zilte pioniersvegetaties zullen maatregelen worden uitgevoerd om op de Slikken van Flakkee de hydrologische situatie te verbeteren. In de Biesbosch zijn er kansen om het gebruik van drijfmest, kunstmest en bestrijdingsmiddelen te beëindigen en inrichtingsmaatregelen te treffen ten gunste van stroomdalgrasland.

3.2.3 Veenweiden-/ Veenplassengebied

In het Veenweide-/ Veenplassengebied zal gewerkt worden aan de verbetering van de waterkwaliteit die de ontwikkeling van het kwetsbare veenmosrietland en de blauwgraslanden in de weg staat. Het deelgebied Westveen van het Natura 2000-gebied Nieuwkoopse plassen en de Haeck is nog niet geheel verworven en ingericht. Het gebied, ten oosten van de Nieuwkoopse plassen, biedt een grote kans om het totale Natura 2000-gebied robuuster te maken. Om de waterkwaliteit van dit gebied geschikt te maken voor de natuurontwikkeling zal de forse baggeropgave gezien het negatieve effect op de waterkwaliteit in de eerste fase worden aangepakt. In hetzelfde gebied zal met hoge prioriteit ingezet worden op de verwerving van de laatste sleutelhectares waarna het gebied ingericht kan worden met maatregelen zoals het aanpassen van het watersysteem en plaggen ten behoeve van de ontwikkeling van blauwgrasland. Met hoge prioriteit dient de werking van de defosfateringsinstallatie nabij een aalscholverkolonie te worden verbeterd. Hiervoor is mogelijk alternatieve financiering voor handen, mocht dit niet lukken dan zal deze vanuit Programma Natuur bekostigd worden. Vanwege de complexiteit van het probleem, is er aanvullend onderzoek op (eco)hydrologisch en faunistisch gebied voorzien. De uitkomsten daaruit worden meegenomen in het programma voor de jaren 2024 en verder.

Daarnaast zijn in de Nieuwkoopse plassen verschillende aanvullende moerasherstel- en ontwikkelingsmaatregelen beoogd, zoals het plaggen van perceelsdelen. Hiermee zal er naast een verbetering van de habitats veenmosrietland ook een geschiktere habitat voor moerasvogels zoals roerdomp aan de noordoostkant van het gebied ontstaan. De aanpak van invasieve exoten zal eveneens een impuls krijgen. Hierbij zal onder meer worden aangesloten bij het OBN onderzoek rondom de bestrijding van de appelbes. Via de gebiedsgerichte aanpak zal waar nodig een extensivering van de landbouw gericht op de reductie van de stikstofuitstoot en verbetering van de hydrologie van het Natura 2000-gebied nagestreefd worden. Hiervoor zal in de jaren 2021-2023 vooral het gebiedsproces worden doorlopen waarbij de verwachting is dat de meer concrete maatregelen in de volgende fase tot uitvoer komen.

In Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein zal door een intensiever ontwikkel- en verschrallingsbeheer, en oeverherstel en-bescherming de biotoop voor de Kievitsbloem beschermd en verder ontwikkeld worden.

In en om het Natura 2000-gebied de Donkse Laagten in de Alblasserwaard lijken er kansen te zijn om het areaal blauwgrasland te vergroten. In de periode 2021-2023 zal een verkenning worden uitgevoerd waarbij de fysieke en bestuurlijke/ juridische haalbaarheid in kaart worden gebracht voor blauwgraslanden buiten het gebied de Nieuwkoopse Plassen en de Haeck, dat op dit moment als enige in Zuid-Holland voor blauwgrasland is aangewezen. In de veenweidegebieden zal daarnaast verder gekeken worden waar het Programma Natuur en zaken zoals de lopende uitvoering van het provinciale Actieplan Boerenlandvogels en landelijke Aanvalsplan Grutto samen op kunnen lopen.

3.2.4 Versnelling realisatie NNN

De provincie Zuid-Holland is hard op weg om de restantopgave van het NNN te realiseren. De provincie heeft hiertoe vanuit het Natuurpact middelen gekregen. Omdat de ruimte in Zuid-Holland onder grote druk staat is nog niet de gehele NNN gerealiseerd. Verschillende natuurgebieden wachten nog op de optimale inrichting omdat nog niet alle percelen beschikbaar zijn. Perceel overstijgende maatregelen zoals het kunnen instellen van een optimaal natuurlijk waterpeil zijn daarom vaak niet uitgevoerd. Om de realisatie van aaneengesloten natuurgebieden zo snel mogelijk af te ronden past de provincie Zuid-Holland haar realisatiestrategie aan. Voor de versnelling van de realisatie van die hectares die nodig zijn om gebieden af te kunnen ronden en de optimale inrichting te kunnen geven, wordt een beroep gedaan op de extra middelen vanuit Programma Natuur. Er zal met prioriteit worden ingezet op het versterken van de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. Alleen dan kunnen deze gebieden geoptimaliseerd worden in terreincondities, waterhuishouding en beheer. Naast kosten voor bijvoorbeeld volledige schadeloosstelling zal er ook extra capaciteit worden ingezet om de versnelling mogelijk te maken.

Daarnaast zal in deze periode gestreefd worden om regulier verpachte terreinen binnen het NNN uit de reguliere pacht te halen om zo deze gronden voor verdere natuurontwikkeling beschikbaar te krijgen, waarbij eveneens de prioriteit ligt bij het versterken van stikstofgevoelige natuur. Deze gronden lijken op het eerste oog de juiste natuurbeheerder als eigenaar te hebben, echter zijn deze in reguliere pacht uitgegeven. Het beëindigen van het agrarisch gebruik betekent vaak het verdwijnen van een stikstofbron en de mogelijkheid om inrichtingsmaatregelen te nemen en het beheer te optimaliseren. Omdat dit vaak grote kansen biedt om concrete en wezenlijke vergroting van de natuurkwaliteit te realiseren, worden kansen hiertoe met grote prioriteit aangepakt. Deze maatregel is ondergebracht onder de categorie *versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden* zoals genoemd in de regeling voor deze aanvraag.

De strategie voor de versnelling realisatie NNN ten behoeve van stikstofgevoelige natuur zal zijn om zoals gezegd extra capaciteit in te zetten om een extra intensief traject met verkennende gesprekken te kunnen voeren en vervolgens alle kansen die zich aandienen te benutten. De provincie overweegt om wanneer het Programma Natuur budget voor 2021-2023 onvoldoende zou zijn, de kosten als provincie voor te financieren en in de periode 2024-2030 vanuit Programma Natuur gefinancierd te krijgen. Wanneer de regeling voor de tweede uitvoeringsfase (2024-2030) gereed is, zal duidelijk worden of dit vanuit rijkswege mogelijk gemaakt zal worden.

3.2.5 Boscompensatie

Vanuit het landelijke programma is voor Zuid-Holland een bedrag van € 169.371,- beschikbaar. Met dit bedrag zal Zuid-Holland twee tot drie hectare extra bos realiseren in de periode 2021-2023.

Hiermee compenseren we in ieder geval al de 2 ha die al gekapt is. De totale uitvraag voor Zuid-Holland is 14 ha boscompensatie. De overige 12 ha is nog niet gekapt en hier gaan we de komende SPUK-periode voorbereidingen voor treffen.

3.2.6 Strategie 10 jaar, verbinding met andere natuuropgaven en aansluiting op gebieden in andere provincies

Strategie 10 jaar

De strategie voor het totale uitvoeringsprogramma Natuur Zuid-Holland valt uiteen in twee belangrijke delen. Deze vallen ook, niet geheel toevallig, samen met de knip in de twee SPUK-fasen. Voor de eerste fase waar deze aanvraag betrekking op heeft, is het van belang dat de maatregelen ook snel uitgevoerd kunnen worden. De verplichting ervan dient in de jaren 2021, 2022 en 2023 vastgelegd te worden en uiterlijk in 2025 dienen de maatregelen uitgevoerd te zijn. Onderbesteding in deze eerste periode kan het gevolg hebben dat voor de periode 2024 tot en met 2030 er minder budget voor de provincie beschikbaar zal zijn, ook al zou er gezien de opgave meer budget nodig zijn. Het betreft een bestuurlijke afspraak dat de realisatie van de eerste periode meegewogen wordt in de budgettoekenning voor de tweede periode.

Dat maakt dat voor deze periode ervoor is gekozen om over het algemeen maatregelen te programmeren die concreet, snel uit te voeren en af te ronden zijn. De maatregelen zijn allemaal 'geen spijt maatregelen' die stuk voor stuk bijdragen aan de instandhouding van de verschillende Vogel- en Habitatrichtlijndoelen en passen binnen de scope van het landelijk vastgestelde Uitvoeringsprogramma Natuur. Kort gezegd betreft het nu voor een deel maatregelen die nodig zijn om de natuur gezien de huidige stikstofdepositie de natuur te laten overleven, terwijl in de tweede fase de maatregelen meer gericht zullen zijn op totaal systeemherstel. De maatregelen die in de eerste fase uitgevoerd worden, zijn overigens ook alleen maar maatregelen waarvan gesteld kan worden dat deze ondanks de huidige stikstofdepositie nog steeds nut hebben. Maatregelen die geen effect hebben of juist door de stikstofdepositie een negatief effect op de natuur zullen hebben, worden niet uitgevoerd.

De maatregelen van de eerste fase passen dus stuk voor stuk binnen Programma Natuur, maar hebben niet allemaal het karakter van een integrale aanpak waarbij er voor het systeemherstel van de natuur zowel binnen als buiten natuurgebieden maatregelen worden genomen. Met name maatregelen buiten natuurgebieden vergen een brede afstemming zoals we die in de gebiedsgerichte aanpak kennen en over het algemeen dient daar nog nader analysewerk voor verricht te worden.

Op het moment van het indienen van deze financieringsaanvraag lopen er in de provincie Zuid-Holland voor de Natura 2000-gebieden nog nieuwe natuurdoelanalyses, worden bestaande Natura 2000 beheerplannen geëvalueerd en wordt ook landelijk de doelensystematiek Natura 2000 geëvalueerd. In de eerste periode zullen er waar nodig aanvullende onderzoeken uitgevoerd worden die nodig zijn voor het bepalen van de knoppen waaraan gedraaid moet worden voor systeemherstel van de natuur en wat daarbij de juiste maatregelen zijn. Uit deze analyses en evaluaties komen maatregelen die voor de periode 2024-2030 zullen worden geprogrammeerd. Daarnaast zal er in de tweede fase veel meer aangesloten worden op aanpalende opgaven zoals klimaat, bodemdaling etc.

De maatregelen van de eerste periode zijn daarmee vooral gericht op het teniet doen van de effecten van de overmatige stikstofdepositie en daarmee het behoud van de huidige natuurkwaliteit. Ondertussen zullen de maatregelen gericht op het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen, inclusief doelen voor uitbreiding van areaal en verbetering van de kwaliteit, uitgewerkt worden. Daaruit volgen mogelijk de meer complexe maatregelen zoals hydrologisch herstel en noodzakelijke maatregelen buiten/rondom de natuurgebieden. Deze maatregelen zijn in de eerste periode over het algemeen nog niet concreet genoeg om al in uitvoering te brengen.

Over de gehele programmaperiode van 10 jaar vormt onze aanpak een samenhangend geheel. Na de totale tien jaar zal de natuur er sterker voor staan, al moet ook nu al geconstateerd worden dat het beschikbare bedrag voor Zuid-Holland onvoldoende zal zijn voor een compleet herstel van de natuur. Het Programma Natuur loopt daarentegen ook tot 2050, waarbij de provincie Zuid-Holland er van uit gaat dat er ook via het tweede spoor, de Agenda Natuurinclusief, een forse bijdrage aan het herstel van de natuur geleverd zal worden of dat wellicht na 2030 het eerste spoor van natuurherstel gecontinueerd zal worden.

Het is op dit moment niet mogelijk om in absolute getallen of met percentages aan te geven hoeveel beter de natuur er in 2030 voor zal staan. Een grote onzekerheid is in hoeverre de depositie van stikstof kan worden teruggedrongen. Omdat de depositie in de duinen voor een groot deel van buiten de provincie/ vanaf zee komt, is het voor de provincie Zuid-Holland lastig om hier direct sturing op te hebben. Samen met buurprovincies en het Rijk zal dit gepoogd worden aan te pakken. Als er een voorzichtige inschatting te geven is voor de mate van natuurherstel, dan zou de aanname zijn dat in de eerste SPUK-fase er meer een standstill-situatie bereikt zal worden. Na de gehele 10 jaar zal de natuur er sterker voor staan. Het NNN zal dan af zijn en zal het robuuste natuurnetwerk haar vruchten af gaan werpen. Op dat moment is er ook uitvoering gegeven aan maatregelen die in de natuurdoelanalyses zijn benoemd, althans een deel daarvan, waarbij ook randzones om stikstofgevoelige natuurgebieden zijn gerealiseerd of in ontwikkeling zijn. Daarnaast kan worden verwacht dat er een teruggang in stikstofdepositie bereikt zal zijn. Zodoende ligt het in de lijn der verwachting dat er sprake zal zijn natuurherstel. Het doel is om na 10 jaar hierin een positieve trend te zien. Gezien alle onzekerheden die er zijn, waagt de provincie zich niet aan een voorspelling van een te realiseren percentage doelbereik. De verwachting is overigens wel dat in de aanvraag voor de tweede uitvoeringsperiode, naar aanleiding van alle analyses die dan inmiddels zijn afgerond, er wel een meer concrete aanduiding gegeven kan worden over het verwachte doelbereik.

Verbinding andere natuuropgaven

De verbinding met de opgave realisatie NNN is reeds onder 3.2.4 geschetst. Vanuit het streven naar het zo snel mogelijk afgerond hebben van een robuust natuurnetwerk, zal er integraal ingezet worden op de versnelling van de realisatie van het Natuur Netwerk Nederland in Zuid-Holland. Een andere opgave waar Zuid-Holland extra inzet op pleegt zijn de weidevogels. In het Zuid-Hollandse Actieplan Boerenlandvogels worden extra maatregelen voor boerenlandvogels, met nadruk op weidevogels, beschreven. Een groot deel van deze maatregelen is reeds in uitvoering. In de veenweidegebieden zal gekeken worden waar het programma natuur, het provinciale Actieplan Boerenlandvogels, het landelijke Aanvalsplan Grutto, maatregelen tegen bodemdaling etc. samen op kunnen lopen.

Afstemming buurprovincies

De maatregelen die in deze eerste periode geprogrammeerd worden, zijn maatregelen die vooral voortkomen uit de terreinbeherende organisaties. De landelijk opererende organisaties kijken

verder dan de provinciegrenzen. De voor deze eerste periode opgevoerde maatregelen in provinciegrensoverschrijdende gebieden zijn echter op zichzelf staande maatregelen, vooral gericht op (lokaal) natuurherstel. Maatregelen die een intensiever afstemmingstraject vergen, krijgen hun plek in de tweede periode. Voor de tweede periode zijn zoals eerder gezegd maatregelen gericht op integraal systeemherstel aan de orde, waarbij afstemming met buurprovincies waar nodig zal plaatsvinden. Vanzelfsprekend zal er in de eerste periode wel afstemming met de grensprovincies zijn over de uitvoering van de maatregelen en de voorbereiding voor de tweede periode.

Additionaliteit ten opzichte van het Natuurpact

De maatregelen die vanuit Programma Natuur gefinancierd worden zijn allen additioneel ten opzichte van het Natuurpact. Maatregelen waarvoor reeds in het kader van Natura 2000 beheerplannen en/of het PAS in overeenkomsten afspraken zijn gemaakt met natuurbeheerders worden niet met Programma Natuur gefinancierd, dat geldt ook voor het regulier verwerven van gronden ten behoeve van natuurontwikkeling. Hiervoor zijn reeds middelen beschikbaar vanuit het Natuurpact. Daar waar het versnelling en intensivering van maatregelen betreft, of geheel nieuwe maatregelen die niet in bestaande overeenkomsten zijn opgenomen, geldt dat de kosten hiervan wel worden meegenomen in Programma Natuur.

3.2.7 Communicatie

Met het oog op de gevoeligheden die de maatregelen met zich mee brengen en het soms ontbreken van draagvlak voor strenge beschermingsregimes van Natura 2000-gebieden zal er een communicatieplan worden opgesteld en uitgevoerd. Hiermee kunnen de waarden van Natura 2000-gebieden worden verduidelijkt en de maatregelen worden toegelicht. Gevoelige maatregelen zoals het verwijderen van bomen zullen extra aandacht krijgen.

4 Totaaloverzicht categorieën maatregelen en indicatieve oppervlakte en kosten

In onderstaande tabel is een totaaloverzicht weergegeven van alle in het Uitvoeringsprogramma Natuur genoemde categorieën maatregelen en de indicatieve oppervlakten in ha ervan per natuurgebied, die met de uitvoeringsactiviteiten worden uitgevoerd. Aandachtspunt hierbij is dat het sterk indicatief is. Bijvoorbeeld de verbetering van de waterkwaliteit van de Nieuwkoopse Plassen heeft effect op de kwaliteit van vrijwel het gehele gebied. De indicatieve ha's bij versnelling van verwerving hebben betrekking op de ingeschatte kansrijke versnelling van de NNN realisatie. Dit kan de komende jaren nog sterk wijzigen.

	Kuststreek (in ha)	Zuid-Hollandse delta (in ha)	Veenweiden- plassen (in ha)
verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden	1000	600	1700
hydrologische verbetering	15	100	Nntb
versnelling van verwerving / optimalisering van de inrichting	137	25	265
maatregelen in de overgangszones	90	-	10
overige kwaliteitsmaatregelen	435	-	50
boscompensatie	2	1	0

Kostenraming

verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden	15.500.000
hydrologische verbetering	1.505.000
versnelling van verwerving / optimalisering van de inrichting	7.500.000
maatregelen in de overgangszones	5.955.000
overige kwaliteitsmaatregelen	1.620.000
boscompensatie	169.371
apparaatskosten	4.250.000
totaal	36.499.371

Bovenstaande kostenraming is gebaseerd op de indicaties zoals die met de terreinbeherende organisaties zijn besproken. Deze getallen zijn daarom indicatief. Daarnaast is voor nu 15% aangehouden als deel dat nodig is voor de apparaatskosten.

Het maximale bedrag dat in de periode 2021-2023 naar Zuid-Holland gaat is € 28.350.524,- (= inclusief de € 169.371 voor de boscompensatie). Hieruit volgt dat er een overprogrammering is van 29%. Dit is hoog maar biedt de mogelijkheid om onderbesteding door vertraging in de uitvoering of meevallers in kosten te voorkomen. Met name versnelling van verwerving is een onzekere post qua

uitgavenpatroon. Verwerving is een onzeker traject maar met versnellingsmaatregelen zoals volledige schadeloosstelling kan het ook zo maar zijn dat de verwerving zeer succesvol verloopt. Om kansen niet te missen, zal getracht worden deze post vooruit te financieren en deze in de volgende fase alsnog te kunnen declareren. Op die manier ontstaat er maximale flexibiliteit in de realisatie.

BTW

Van de totale € 28.350.524,- wordt naar verwachting ca. € 4.000.000,- aan BTW vergoed.

5 Reservelijst met maatregelen

Naast overprogrammering zoals hiervoor beschreven is, is er ook een reservelijst met maatregelen. Dit betreffen deels maatregelen die reeds door natuurbeheerders bij de 125 mln. regeling van LNV zijn ingediend. Deze staan op de reservelijst om de mogelijkheid te hebben om te kunnen beslissen deze alsnog onder Programma Natuur uit te voeren, mocht de aanvraag onder de 125 mln. regeling niet slagen. Daarnaast staan er enkele maatregelen op die gezien de minder duidelijke link met stikstofoverbelaste natuurgebieden een lagere prioriteit hebben gekregen, maar nog wel binnen de scope van het Programma Natuur passen en gewenst zijn om uit te voeren in het geval dat er budget onbenut zou blijven. Hieronder de opsomming van de maatregelen.

Maatregel(en)	Natura 2000-gebied	Deelgebied
Opnieuw open maken van eerdere herstelprojecten (opnieuw zagen, stobben frezen) en het voeren van ontwikkelingsbeheer (maaien en afvoeren) gedurende meerdere jaren. Daarna in een cyclus van 3 jaar elk jaar maaien en afvoeren op de verruigde plekken in combinatie met verhogen begrazingsdruk.	Voornes Duin	Duinen van Oostvoorne
Opnieuw open maken van eerdere herstelprojecten (opnieuw zagen, stobben frezen) en het voeren van ontwikkelingsbeheer (maaien en afvoeren) gedurende meerdere jaren. Daarna in een cyclus van 3 jaar elk jaar maaien en afvoeren op de verruigde plekken in combinatie met verhogen begrazingsdruk.	Voornes Duin	Duinen van Oostvoorne
Herstel natte duinvallei Grevelingen.	Grevelingen	Oudelandse Zeedijk en Preekhilpolder

<p>De randen van de vochtige duinvalleien hebben te kampen met verbossing door o.a. esdoorn, berk els en wilg. De maatregel betreft het open maken van deze randen waar verbossing een knelpunt vormt voor de kwaliteit van het habitatype. In de jaren daarna nog het voeren van ontwikkelingsbeheer (maaien en afvoeren) gedurende meerdere jaren. Daarnaast verruigt het grootste deel van de vochtige duinvalleien en worden soorten die voedselarme omstandigheden nodig hebben verdrukt. Onder andere rode klaver heeft een opmars en deze soort is een echte stikstofbinder. Klavers verdichten de vegetatie waardoor de specifieke duinvalleisoorten minder kansen hebben. Voor nu lijkt jaarlijks maaien en afvoeren op de meeste plekken voldoende maar op enkele plekken wordt kleinschalig geplagd indien nodig. Waterhuishouding op orde brengen op verschillende vochtige duinvalleien op het Groene Strand. Door vroege peilstijging van het Oostvoornse Meer komt het water snel te hoog te staan voordat het gemaaid kan worden. Door goede afwatering kan deze einddatum om te maaien uitgesteld worden waardoor onder andere soorten als parnassia niet in de bloei gemaaid hoeven te worden.</p>	<p>Voornes Duin</p>	<p>Groene Strand en Duinen van Oostvoorne</p>
<p>Maatregelen in kader oeverbescherming (tegengaan verdwijnen veenweide)</p>	<p>De Wilck</p>	<p>De Wilck</p>
<p>Hydrologische maatregel ten behoeve van uitbreiding 2 ha vochtige duinvallei</p>	<p>Meijndel en Berkheide</p>	<p>Bendel (West-Berkheide)</p>
<p>Exotenbestrijding en bosbeheer</p>	<p>Meijndel en Berkheide; Solleveld en Kapittelduinen</p>	<p>Meijndel en Berkheide; Solleveld en Kapittelduinen</p>

Bufferzone	Meijendel en Berkheide	bufferzone NPHD - Duivenvoorde corridor
Bufferzone	Meijendel en Berkheide	bufferzone NPHD - Duivenvoorde corridor
Aanleggen/opspuiten en inrichten broedvogeleiland	Grevelingen	Ntb
Afkoop natuurpacht Koudenhoek ten gunste van herstellen hydrologische situatie en optimaliseren beheer	Rand Natura 2000-gebied Grevelingen	Koudenhoek
Binnenpolder ontwikkelen als kranwierwater	Nieuwkoopse Plassen en De Haeck	Binnenpolder

De schraallanden van SBB zijn afhankelijk van P-rijk water uit de Meije. Het zou goed zijn een sifon te realiseren die de schraallanden van SBB kan voorzien van water uit het Nieuwkoopse plassengebied om zo P arm water in Schraallanden langs de Meije te k	Nieuwkoopse Plassen en De Haeck	
Exotenbestrijding	Voornes Duin	
Exotenbestrijding: Japanse Duizendknoop	Voornes Duin	
exotenbestrijding	Duinen van Goeree en Kwade Hoek	
Inrichting Leenheerenpolder	Haringvliet	
Extra beheer kustbroedvogeleilanden	Haringvliet	
Exotenbestrijding: kleine waterteunisbloem (Ludwigia peploides) in het kommoeras (Weelde) op Tiengemeten	Haringvliet	
Exotenbestrijding: Reuzenberenklauw in de Scheelhoek	Haringvliet	
Onderzoek naar herstelmogelijkheden habitat noordse woelmuis langs de Oude Maas	Oude Maas	
Verwijderen van gebiedsvreemde boomsoorten, opslag van esdoorn en japanse duizendknoop	Solleveld en Kapittelduinen	Hoekse bosjes
Maatregelen gericht op menging en verjonging van gebiedseigen boomsoorten	Solleveld en Kapittelduinen	Hoekse bosjes
Natuurvriendelijke oevers realiseren, verontdiepen van de wateren om verdroging tegen te gaan.	Solleveld en Kapittelduinen	Hoekse bosjes

Versneld gefaseerd verwijderen aanwezige naaldhout.	Solleveld en Kapittelduinen	Hoekse bosjes
Creëren van een mantel-zoomvegetatie	Solleveld en Kapittelduinen	Hoekse bosjes
Vervangen asfaltpaden waar mogelijk voor schelpenpaden.	Solleveld en Kapittelduinen	Hoekse bosjes
Vervangen duikers voor bruggen/doorlopende watergangen	Solleveld en Kapittelduinen	Hoekse bosjes
Intensivering Ruigtebeheer	Solleveld en Kapittelduinen	
Creëren van meer open plekken door selectief te dunnen.	Solleveld en Kapittelduinen	Hoekse bosjes
Verwijderen van gebiedsvreemde boomsoorten, opslag van esdoorn	Solleveld en Kapittelduinen	Roomse duin
Maatregelen gericht op menging en verjonging van gebiedseigen boomsoorten	Solleveld en Kapittelduinen	Roomse duin
Omvormen intensief beheerde grasvelden naar meer extensief beheerde ruigtes	Solleveld en Kapittelduinen	Roomse duin
Verwijderen van gebiedsvreemde boomsoorten, opslag van esdoorn en japanse duizendknoop	Solleveld en Kapittelduinen	Hillduin
Maatregelen gericht op menging en verjonging van gebiedseigen boomsoorten	Solleveld en Kapittelduinen	Hillduin
Creëren van meer open plekken door selectief te dunnen	Solleveld en Kapittelduinen	Hillduin
Verwijderen van gebiedsvreemde boomsoorten, opslag van esdoorn	Solleveld en Kapittelduinen	Nieuwlandse duin

maatregelen gericht op menging en verjonging van gebiedseigen boomsoorten	Solleveld en Kapittelduinen	Nieuwlandse duin
Om behoud van oppervlak te garanderen, is verwijdering van opslag noodzakelijk. Het grootste knelpunt ten aanzien van de instandhouding van duinheiden met struikhei is de vergrassing van de heide en opslag van Amerikaanse vogelkers. Voor instandhouding op langere termijn is aanvullend het verwijderen van ruigte en exoten (m.n. Amerikaanse vogelkers) en het verwijderen van bos en struweel nodig. In de aanliggende bossen dienen de exoten verwijderd te worden. Pluk trek methode is hierbij het meest efficiënt. Op circa 15 hectare worden de bossen vrijgemaakt van vogelkers.	Kennemerland-Zuid	Langeveld
Versterken Natura 2000-gebied Oudeland van Strijen door vergroting areaal door aankoop, ten behoeve van weidevogels en wintergasten.	Oudeland van Strijen	